

KOVÁCS ISTVÁN

Három emléktábla Balassinak

Lengyel városok magyar napjai

Krakkó főterén, a Potocki-palota Szent Anna utcai oldalán látható Balassi Bálint 90x130 cm-es emléktáblája, Bronisław Chromy szobrászművész alkotása. Amikor első, rövid ideig tartó főkonzulságom idején, 1995. január 10-én a bronzdomborművet lelepleztem, aligha gondoltam, hogy életemben még egyszer kezdeményezője és szervezője leszek új Balassi-emléktábla létrejöttének.

Az 1994-ben Balassi életéről készült dokumentumfilm irodalmi szakértője, Szentmártoni Szabó Géza krónikaszerű részletességgel tájékoztatott arról, hogy a jól ismert és szintén emléktáblával jelölt dębnoi palotán kívül a Krosno mellett fekvő kamienieci vár és környéke adott először otthont Lengyelországban a fiatal magyar poétának. A halálos ítélettel fenyegető koncepciós felségsértési per elől családjával Lengyelországba menekült Balassi János 1570 tavaszán tízezer lengyel forintért zálogbirtokként vásárolta meg a Kamieniecki fivérektől a Duklai-hágótól mintegy 50 kilométerre fekvő Kamieniec várát és a hozzá tartozó Odrzykon falut, valamint Żmigrod mezőváros felét. Az üzletet minden valószínűség szerint Rymanów városában kötötték meg, amely ekkoriban ariánus központ volt.

2000 szeptemberében a krakkói Nemzetközi Kulturális Központ közép-európai vándorszemináriumának előadójaként jutottam el Krosnóba. Piacterén éppen

ekkor tárták fel a középkori városháza fundamentumát. Alaposabban megnéztük a XIV–XVI. században, eredetileg gótikusnak épült plébániatemplomot, amely a XVII. század harmincas éveiben részben kiegészített, de egy évtizeddel később pár esztendő alatt újjáépítették – a kordivatnak megfelelően belsőépítészeti elemeiben barokk jelleget adva kibővített hajóinak. A templomkertet sajátos módon különálló, 38 méter magasán is tömzsinek ható torony uralja, amelyben három, 1639-ben öntött harang lakik. Egyikük, az „Urban” csaknem olyan nagy, mint a Wawel székesegyházának Zsigmond-harangja. A Piactértől délkelet felé eső késő gótikus ferences templom reneszánsz síremlékeket láthatunk. A teret övező borospincék fölé emelt polgárházak egyike Dobó István tulajdona volt.

2002 januárjában felkeresett egy krosnói építési vállalkozó, Zbigniew Ungeheuer úr, s ajánlást kért a Portius Társaság bírósági bejegyzéséhez. Mint megtudtam, Robert Portius protestáns vallásüldözöttként menekült Skóciából Lengyelországba, s feltehetőleg 1623-ban telepedett le Krosnóban. Négy évvel később elvette egy szijgyártó nála tizenegy évvel idősebb özvegyét, Anna Hesnerównát, s áttért a katolikus hitre. Meggazdagodását azonban nem elsősorban házasságának köszönhette, hanem annak, hogy a lengyel-litván állam területén szinte kizárólagos jogot kapott a tokaji borral való kereskedésre. Krosno alig 150-160 kilométerre fekszik a tokaji borvidéktől, s mint a tokaji borúton fekvő és árumegállító joggal rendelkező város, a XVI–XVII. században az aszúnak, a „wegrzynnek” köszönhette gazdagságát, akárcsak Jasło, Biecz, Tarnów vagy a tőle északra található Visztula menti Sandomierz is.

Kiderült, Zbigniew Ungeheuer úr és társai azzal a szándékkal alapították meg és kívánták bejegyeztetni a Portius Társaságot, hogy a gazdagságban egykor Krakkó mellett emlegetett Krosno visszanyerje hajdani rangját, fényét, tekintélyét. „Ennek egyik feltétele a to-

kaji borkereskedelem felélesztése” – bizonygatta mély átéléssel Ungeheuer úr. Ennél érzékenyebb pontot aligha érinthetett volna, mert ha volt valami, amit gazdasági diplomáciánk a rendszerváltoztatás után csak szerényen tudott elősegíteni, az a magyar bor számottevő jelenléte a lengyel piacon.

Az Ungeheuer úrral történt megállapodás szerint 2002 áprilisában ellátogattam a ma közel félszázezer lakost számláló, üveg-hutáiról híres Krosnába, s a Portius Társaság vendégeként előadást tartottam a XVI–XVII. századi magyar–lengyel kapcsolatokról. Meglepett a – lengyel mérték szerint – kis város pezsgő kulturális élete. Ekkor ismerhettem meg a Portius Társaság alapító tagjait: Maciej Syrek szobrászművészt és Zdzisław Gil műemlékvédőt. A társaság tagjaként Andrzej Kolder vállalkozót és műgyűjtőt is bemutatottak, akiről kiderült, hogy az államkincstár tulajdonában lévő kamienieci várat 1995-ben húsz évre bérbe vette, s falai között folyamatosan gyarapodó múzeumot rendezett be. Elmondtam neki a Balassi család kötődését Kamieniechez, s megajándékoztam őt a költő válogatott verseinek 1994-ben kiadott kötetével, amelynek utószavában Jan Ślaski, neves lengyel irodalomtörténész részletesen szól a magyar poéta életének lengyelországi epizódjairól. (A versek többségét a Balassi-kard tavalyi nyertese, Teresa Worowska ültette át magyarra.)

Egy hónappal később a várat bemutató lengyel és angol nyelvű ismertetőt Robert Portius mellett már Balassi Bálint portréja is díszítette, feltüntetve rajta a várat meglátogató Szapolyai János magyar király nevét is.

2002. május elején, amikor fél Európa léghajósai napokon át a krosnói táj fölött parádéztek, hosszabb időt töltöttem a városban – kiruccanva a kamienieci vár

impozáns romjai közé is. A megszelídült, de olykor vad sziklalángokkal égbe kapó Kárpátok csodálatosan tagolt tájképébe intarziászerűen beillesztett bástyák lenyűgözők. Milyen lehetett fénykorában a XVII–XVIII. században az akkor még többszintes várpalota, amelyet

háromnegyed részében széthordtak az elmúlt több mint két évszázad során? Az első említés 1384-ben esik róla mint királyi várról, amely a XIV. század végétől lett egymást követő lovagok, főurak tulajdona; Mikołaj Kamieniecki királysági főhetman után a Bonereké, a Firlejeké, a Skotnickiaké, Kalinowskiaké, Jabłonowskiaké. Jabłonowski leányát, Zofiát a XIX. század híres drámaírója, Aleksander Fredro vette el feleségül, miután tíz évig várta, hogy – a szülők tiltása ellenére is – elváljon férjétől. Zofia asszony hozományának egy részét a vár levéltára képezte. Ezt aligha tudta volna más jobban értékelni, mint Fredro, aki az iratcsomók között található pereskedés dokumentumait feldolgozva írta meg *A bosszú* című vígjátékát. (Andrzej Wajda 2002-ben vitte filmre – Roman Polański, Andrzej Seweryn, Daniel Olbrychski főszereplésével.)

Májusi látogatásom során, amikor a lovagterem helyén a miskolci Garadna együttes húzta a talpalávalót, megemlítettem Kolder úrnak, hogy majdan érdemes lenne a magyar poétának emléktáblát állítani a kamienieci várbán... El is feledkeztem volna róla, ha amolyan karácsonyi ajándékként be nem jelenti nekem Ungeheuer úr, hogy a Portius Társaság 2003 tavaszán fel kívánja állítani az emléktáblát. Ilyenkor felelős diplomata, némi költői fantáziával megáldva, akkor is reflex-szerű ígéretet tesz, hogy a bronzdombormű elkészítését 1000 euróval támogatja, ha tudja, hogy erre a célra egyetlen vasa

sincs. Pár nap múlva, de még szilveszter előtt a társaság elnöke zavart, de egyben lelkes megindultsággal közölte: egy Balassi žmigródi kötődésével tisztában lévő helytörténész, tudomást szerezvén a kamienieci kezdeményezésről, rávette a körjegyzőség elöljáróit, hogy a költő žmigródi emlékezetét ércdomborműben örökítsék meg. Akarva-akaratlanul félreértettem a több lélegzetvételnél hosszabb csöndet. Hallgattam. Aztán egyszeriben mégis úgy éreztem, illő bejelentenem, hogy ezt az emléktáblát is 1000 euróval támogatom. Kimondtam. Kiderült azonban, hogy beszélgetőtársam más miatt tartott több gondolatjelnyi szünetet. Hogy miért, az egykettőre nyilvánvalóvá vált, mert így folytatta: a Krosnótól 20 kilométerre fekvő, 1376-ban alapított Rymanów Városszépítő Egyesülete, amely rendkívüli tettekrészségéről híres, tudja, hogy a magyar főúri család az ő városukban kötötte meg a Kamieniec birtoklásáról szóló szerződést, s Balassi Bálint feltehetően ott fordította németről magyarra a szülei vigasztalására szánt *Füveskönyvecskét* 1570 és 1572 között. Vagyis ebből természetesen következik, hogy Rymanów jövője Balassi Bálint emléktáblája nélkül elképzelhetetlen. Olyan mindegy, hogy 1000 euróm nincs, vagy 3000... „magyar részről természetesen a rymanówi emléktáblát is támogatjuk – 1000 euróval...” – nyugtáztam Ungeheuer úr bejelentését, magamban hálát adva a Teremtőnek, hogy a Balassi családnak nem volt több Krosno környéki településsel kapcsolata, mert akkor könnyen előfordulna, hogy most egyszerre négy-öt emléktábla anyagi támogatása miatt fájna a fejem.

Az emléktáblák állításának akkor lehet igazi értelme, ha nemcsak egy szűk társaság tudja lexikonszócikk-szerűen azt, ki volt Balassi Bálint, hanem az érintett települések tágabb közösségei is. Az emléktáblákhoz ívelő szellemi híd a költő verseskötetének újrakiadása révén építhető meg. Támogatásáért Ujváry Gáborhoz, a Balassi Intézet igazgatójához fordultam, s Szalai Attila, a varsói Magyar Intézet főigazgatója is szövetségesem lett.

A rendezvénysorozat szervezése hónapokon át tartott. Része volt a *Magyar lengyel két jóbarát...* címen a lengyel óvodásoknak, valamint a magyar és lengyel általános iskolásoknak az Európai Unió zászlaja alatt meghirdetett rajzverseny és a *Ki tud többet Magyar-*

országról? címen a krosnói járási gimnáziumoknak kiírt szellemi vetélkedő. Amikor tudomásomra jutott, hogy Krosno testvérvárosa, Zalaegerszeg a megyét bemutató műsorokkal támogatja a rendezvényt, megnyugodtam.

Teresa Worowska, több számítógépes levelet küldött arról, hogy egy Balassi-rendezvényen megismerte a XVI–XVII. századi magyar dalokat előadó Misztrál együttest, amely – pusztán útiköltség-térítés fejében – kijönne Krosnóba, és több Balassi-verset előadna lengyelül is.

Közben rendületlenül az emléktáblák általam megígért támogatási összegeinek előteremtésével voltam elfoglalva... És még egy valamivel: Ungeheuer úr közvetítésével jelentkezett nálam négy krosnói költő azzal a javaslattal, hogy mindegyiküktől fordítsak le tizenegy verset magyarra, s a magyar kultúra napjaira kiadnak egy kétnyelvű antológiát. Gyanakodtam. De azért beleolvastam a kapott anyagba. Kiderült, hogy jó költők verseiről van szó. A mentőövet Zsille Gábor jelentette, aki „önfinanszírozó” ösztöndíjasként már több éve Krakkóban él, s elképesztő munkabírással, imponáló színvonalon fordítja magyarra a lengyel költészet általa kedvelt poétáit. Segítségül hozzá folyamodtam. Miután meggyőződött róla, hogy valóban jó versekről van szó, a kapott anyag kétharmadát rekord idő alatt átültette magyarra. Az egyharmad fordítására én áldoztam fel a hajnalaimat... Ettől azonban még nem lett pénz az emléktáblákhoz. Leveleim, kéréseim nyomán e vonatkozásban is biztatón alakult a kora tavasz.

Az első emléktábla finanszírozására Demeter Tamás, a Demko Feder Polska Vegyészvállalat elnöke tett ígéretet, aki 2001 májusában a tarnówi Bem–Petőfi-emlékpark megépítését is támogatta. A második emléktábla ügyében Magyar Bálint miniszternek írtam levelet... Postafordultáival választ kaptam, s ezzel a második emléktábla ügye is megoldódott. A harmadik emléktábla sorsa úgy alakult, mint a mesebeli legkisebbik fiúé, kicsit bonyolultan, de végül sikeresen – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának köszönhetően, amely a rendezvények költségeihez is hozzájárult.

És elérkezik május 9., péntek. A startpisztoly eldördül. Délelőtt több kiállítás nyílik Krosnóban. Többek között fiatal debreceni festők tárlata is. Tízkor én nyitom meg a *Budapest '56* dokumentumfotó-kiállí-

fotó: Cezary Zelechowsky

Budapest '56 dokumentumfotó-kiállítás a Művészeti Kiállító Iroda nagytermében

tást a Művészeti Kiállító Iroda nagytermében. E kiállítást a lengyelek kifejezett kérésére rendeztük meg. Rövid előadást is kell tartanom a forradalom magyar-lengyel kapcsolatairól. Körbenézek a zsúfolásig megtelt teremben... Bekerít a történelem. A dokumentumfotókon magyar és lengyel zászlók, jelszavak alatt vonulnak a budapesti diákok... Bem tér... Adam Ważyk verse... Tengernyi tömeg a Parlamentnél az októberi sötétség-

A Misztrál együttes és Zsille Gábor költő a žmigródi Balassi-emléktáblánál

fotó: Szalai Attila

ben.... Nagy Imre fénycsóvával megvilágított arcképe mögött egy táblán Kossuth, Petőfi, Bem neve... Egy másikon a bátor lengyel ifjúságot éltetik... Szinte élet-nagyságúra kinagyítva Nagy Imre áll vérbírái előtt... Egy aljas indokokból forgatott dokumentumfilm magasztos kockájának fényképe.

Két óra múlva Szalai Attila beszédet mond az új-žmigródi első világháborús temető magyar sírjainál. Magi István, a NKÖM főosztályvezető-helyettes leleplezi a líceum falán elhelyezett Balassi-emléktáblát. A Misztrál együttes több száz lengyel diáknak énekel Balassi-verseket lengyelül. Aki kíváncsi a szövegekre, elolvashatja az aznap új kiadásban megjelent Balassi-verseskötetben...

Másnap Rymanów város vezetője és Csabai Lászlóné, Nyíregyháza polgármestere leplezi le a líceum falán elhelyezett emléktáblát Rafał Skapski lengyel kulturális miniszterhelyetttel együtt, aki fontosnak tartotta, hogy jelen legyen a Balassi ünnepségeken – függetlenül attól, hogy a magyar társmisztériumot ki képviseli. Az általam adott fogadáson kapjuk a hírt, hogy Krosnóban évtizedek óta nem tapasztalt csoda történt. Több ezer ember fordult meg a Piactéren. S tömve a tér éjjel 11-kor is... A magyar vendégek száma meghaladja a százat.

Vasárnap délelőtt. Ragyogó napsütés. Az irodalmi matinét, amelyen a négy krosnói poétának *Az aszú aranya* című kötetét mutattuk be, idő előtt abba kellett hagynunk. Híre érkezett annak, hogy már a Piactér felé tartanak a zalaegerszegi Császárszárak. Szerencsére nem késtük le őket. A huszárok nyomán, a nézőkö-

Somogyi Győző kopjásai

fotó: Cezary Zelechowsky

fotó: Cezary Żelechowski

Balassi Bálint-emléktábla avatása a kamienieci várban

zönség tetszésnyilvánítása közepett feltűnnek Somogyi Győző kopjásai is, majd őket követve a Mikołaj Kamieniecki királlyági főhetman nevét viselő rzeszówi hegyivadászok, nyomukban pedig a helyi cserkészcsapatok. Ők innen mind a hét-nyolc kilométerre fekvő kamienieci vár felé vonulnak. Ott ér véget az ünnepség Balassi Bálint emléktáblájának leleplezésével. Jelen volt Piotr Przytockí, Krosno 2002 őszén megválasztott polgármestere is, aki a magyar kulturális napok egyik fő támogatója volt Zalaegerszeg polgármesterével, Gyimesi Endrével együtt. A kissé idealizált Balassidomborművet Vologya Romaniv ukrán szobrászművész készítette Maciej Syrekkel közösen. Vallomása szerint hónapokon át olvasta Balassi Bálint 1994-ben lengyelül megjelent verseskötetét. Terve, hogy megfesti a költő portróját is. Hogy ne csak egyetlen festmény által legyen ismert. A korhű zenét a Misztrál mellett a Kecskés együttes szolgáltatja. A utóbbi tagjai nyolcvan kilométert tettek meg Tarnówból, hogy ingyen játszassanak...

Jan Zych úr, a korczynai körjegyző unszol: menjek velük, nézzem meg egy magyar katona sírját, amelyet ők hoztak rendbe. Hatodik érzékem diktálja, hogy úrrá legyek a fáradtságomon... Megállok a korczynai régi templomkertben. Nagy része most is gazos. A templom közeli szegletében rendbe hozott sír. A márványtábla szerint Kozák Miklósé, aki 1880-ban született, és 1915 tavaszán esett el. Tiszt volt. Márványtábláját darabokra törve találták a gazban. Zdzisław Gil műemlékvédő ragasztotta össze.

Egyszeriben magamra maradok.

A jegyző a járás önkéntes tűzoltóinak központi ünnepségére siet. A távolban kirajzolódnak a kamienieci vár romjai. Alkonyodik. Véget ért egy nappali álom. De – hogy Adam Ważyk 56-os versének parafrázisát idézzem: Balassi emléke él. Hála érte mindazoknak, akiknek ez köszönhető. ■